

УДК 347.78

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.2.6>**Тарас ГУСАК**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та фінансів,
Відокремлений структурний підрозділ ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини
«Україна» Луцький інститут розвитку людини, taras_gusak@ukr.net
ORCID: 0009-0006-5491-4483

Оксана ГУСАК

аспірантка, Волинський національний університету імені Лесі Українки, ogusak99@gmail.com
ORCID: 0009-0002-5775-0470

**ПРАВОВІ ПІДСТАВИ НАБУТТЯ ПРАВ НА ФОТОГРАФІЧНІ ТВОРИ
ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ЗДІЙСНЕННЯ**

У статті розглядаються правові підстави набуття прав на фотографічні твори, що є актуальним питанням у зв'язку з легкістю поширення фотографій в інформаційному просторі, особливо в соціальних мережах. Таке поширення призводить до збільшення випадків неправомірного використання фотографічних творів, що, в свою чергу, порушує авторське право. Значна увага приділена суб'єктам відносин, які пов'язані зі створенням та використанням фотографічних творів, а також їх авторських прав. Авторське право на фотографічний твір виникає у автора відразу після натиску кнопки спуску на фотоапараті. Для уникнення спірних ситуацій стаття рекомендує використовувати практичну пораду: публікувати фотографічний твір не в повному обсязі, що дозволить зберегти у автора доказ у вигляді оригіналу. Це важливо для захисту своїх прав у випадку неправомірного використання твору. Крім того, у статті розглядаються підстави права на співавторство у випадку спільної творчої діяльності, коли авторське право належить кільком авторам. Окреслено підстави захисту своїх прав фотографом та іншими учасниками створення фотографічного твору. Зазначено, що співавторство встановлюється на підставі отриманого результату, а не процесу роботи. Це важливе розрізнення, яке допомагає визначити належність прав на кінцевий продукт, а не лише на етапи його створення.

Після створення спільного фотографічного твору, його співавторам – фотографу, моделі, режисеру тощо – рекомендується укласти угоду, щоб полегшити подальше використання твору. Це дозволить уникнути можливих конфліктів та забезпечити справедливий розподіл прав та обов'язків між усіма учасниками процесу створення фотографічного твору. Угода може містити положення щодо розподілу прибутку, визначення прав на публікацію та використання твору, а також правила для вирішення можливих суперечок.

Таким чином, стаття надає комплексний огляд правових аспектів, пов'язаних із створенням та використанням фотографічних творів, підкреслюючи важливість правової обізнаності та заходів захисту для всіх учасників творчого процесу.

Ключові слова: фотографічний твір, авторське право, співавторство, соціальні мережі, порушення авторського права, підстави набуття права.

Taras Husak, Oksana Husak. LEGAL GROUNDS FOR ACQUIRING RIGHTS TO PHOTOGRAPHIC WORKS AND PECULIARITIES OF THEIR EXERCISE

The article examines the legal grounds for acquiring rights to photographic works, which is a topical issue due to the ease of dissemination of photographs in the information space, especially in social media. Such dissemination leads to an increase in cases of misuse of photographic works, which, in turn, violates copyright. Considerable attention is paid to the subjects of relations related to the creation and use of photographic works, as well as their copyright. Copyright in a photographic work arises from the author immediately after pressing the shutter button on the camera. In order to avoid disputes, the article recommends using practical advice: publish a photographic work not in full, which will allow the author to keep the proof in the form of the original. This is important to protect your rights in case of unlawful use of the work. In addition, the article examines the grounds for the right to co-authorship in the case of joint creative activity, when copyright belongs to several authors. The author outlines the grounds for protection of their rights by a photographer and other participants in the creation of a photographic work. It is noted that co-authorship is established on the basis of the result obtained, not the process of work. This is an important distinction that helps to determine the ownership of rights to the final product, and not just to the stages of its creation.

Once a joint photographic work has been created, it is recommended that its co-authors - photographer, model, director, etc. - enter into an agreement to facilitate the further use of the work. This will help to avoid possible conflicts and ensure a fair distribution of rights and obligations between all participants in the process of creating a photographic work. The agreement may contain provisions on profit distribution, determination of rights to publish and use the work, as well as rules for resolving possible disputes.

Thus, the article provides a comprehensive overview of the legal aspects related to the creation and use of photographic works, emphasising the importance of legal awareness and protection measures for all participants in the creative process.

Key words: photographic work, copyright, co-authorship, social networks, copyright infringement, grounds for acquisition of the right.

Постановка проблеми. Процес фотографування вже давно став невід’ємною частиною повсякденного життя людей, а фотографічні твори займають одне із провідних місць серед об’єктів авторського права. Легкість поширення фотографій в інформаційному просторі, зокрема в соціальних мережах, призводить до збільшення випадків неправомірного використання фотографічних творів, тобто до порушення авторського права. Тому необхідно створити ефективні правові засоби для регулювання суспільних відносин у сфері охорони авторських прав на фотографічний твір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці активно досліджують питання фотографічного твору як об’єкта авторського права, приділяючи увагу охороні прав фотографів у цифрову епоху. Юлія Вітковська аналізує зміни в правовому полі та необхідність удосконалення законодавства для захисту від цифрового піратства, А. Кирилюк – адаптацію українського законодавства до європейських стандартів, О. Кулініч – правові аспекти використання фотографій в інтернеті, Ж. Зварич – захист прав фотографів у медіа та рекламі, С. Литвин – міжнародне регулювання, С. Мазуренко – національні правові акти та судову практику, Л. Тимофієнко – питання авторства у масовій культурі, а О. Утіліна – авторське право на художні фотографії. Інші дослідники також вносять свій вклад, сприяючи розвитку цієї галузі права та захисту прав авторів.

Метою статті є дослідження правових основ набуття авторських прав на фотографічні твори.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про авторське право і суміжні права» визначено, що автор фотографічного твору отримує авторське право внаслідок факту його створення. Реєстрація фотографічного твору, опублікування твору, чи виконання будь-яких інших дій не є обов’язковими [5]. Згідно із вказаними положеннями автор володіє авторським правом на фотографічний твір одразу після натиску кнопки спуску на фотоапараті. Для уникнення спірних ситуацій можна скористатися такою практичною порадою: публікувати фотографічний твір не в повному обсязі. Таким чином, у автора фотографічного твору завжди буде доказ у вигляді оригіналу.

Відповідно до ЦК України та Закону України «Про авторське право та суміжні права», автор фотографічного твору наділений майновими та особистими немайновими правами, включаючи виключне право на використання твору та дозвіл або заборону його використання іншими особами [5].

Співавторство у створенні фотографічного твору передбачає спільне володіння авторськими правами всіма авторами. Особи від 14 до 18 років реалізують права на твір самостійно, а недієздатні особи – через опікуна. Іноземці та особи без громадянства мають ті ж права, що й громадяни України. Спадкоємці можуть володіти лише майновими правами на твір, оскільки особисті немайнові права не передаються у спадок. 14 серпня 2021 року набули чинності зміни до Закону України «Про авторське право та суміжні права», що усунули неузгодженості між законодавством щодо розподілу майнових прав на службові твори між роботодавцем і працівником [9].

Сукупність виконаних робіт, які готові для показу евентуальному покупцеві фотографом, дизайнером чи моделлю, визначається як портфоліо. Існують різні типи портфоліо: артистичне, модельне, спортивне, театральнокостюмоване [3].

Для створення портфоліо залучаються різні творчі групи: стилісти, режисери, модельєри, перукарі, художники тощо. Хоча їхня діяльність не створює об’єктів інтелектуальної власності, використання фотографій без дозволу особи, для якої створюється портфоліо, вважається порушенням (ч. 2 ст. 308 ЦК України) [12]. Отже, для використання фотографічних творів фотографу потрібно отримати дозвіл, що оформляється як ліцензійний договір.

А. В. Кирилюк досліджувала питання щодо творчого внеску особи, яку фотографують. На її думку якщо така особа, позуючи, лише втілює задум фотографа, тобто виконує тільки технічну роботу, в її діях відсутній критерій творчості і в неї не виникає авторських прав [4, с.606-609].

Інший випадок, коли в діях особи, що позує, присутній критерій творчості (наприклад, модель самостійно обрала позу свого тіла, поєднала його з іншими предметами тощо), то вона, відповідно, може бути співавтором фотографічного твору [8, с.75-79] та інші дотримуються аналогічної позиції.

Ця позиція дискусійна, бо стосується охорони оригінального зовнішнього вигляду і права на індивідуальність. Творчий характер фотографії визначають ракурс та налаштування об’єктиву, а не зображений об’єкт.

О. О. Кулініч вказує, що, враховуючи ст. ст. 1, 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [5], для визнання особи, що позує, співавтором фотографічного твору потрібно довести, що цією особою був внесений творчий вклад під час створення твору. Таким вкладом може вважатися: налашту-

вання фотоапарата, фотографування із встановленням автоспуску, обрання ракурсу тощо, тоді її можна називати співавтором чи автором твору (відповідно до обставин) [7, с.349-359].

Важливо зазначити, що співавторство можна встановити лише за отриманим результатом, а не за процесом роботи. Після створення спільного фотографічного твору співавтором необхідно укласти угоду для того щоб полегшити подальше використання твору. Відповідно до ст. 13 Закону України «Про авторське право та суміжні права» право використовувати чи публікувати твір належить всім співавторам [5]. При нероздільному співавторстві жоден з учасників не може безпідставно відмовити іншим використовувати, публікувати чи змінити твір [4, с.606-609].

Відповідно до ст. 1109 ЦК України та ст. 32 Закону України «Про авторське право і суміжні права» автор фотографічного твору може розпоряджатися своїми правами, у тому числі укладати договори про передачу прав на використання твору. Передача прав може мати виключний та невиключний характер [5; 6].

Якщо лише одна особа має дозвіл на використання фотографічного твору протягом строку дії дозволу, то договір має виключний характер. Якщо автор також зберігає право на використання твору тим же способом і в тих же межах, а також дозволяє іншим особам використовувати його, то договір невиключний. Характер договору має бути чітко визначений, інакше передбачені права вважатимуться невиключними [6].

У договорі про передачу права на використання фотографічного твору важливі умови, такі як спосіб використання, територія, розмір винагороди та строк дії. Інші умови можуть включати порядок передачі твору та деталі щодо повернення твору авторів. Автор може передати права іншій особі, проте деякі права залишаються за автором. Договір може передбачати повну або часткову передачу прав. Ліцензійний договір регулює вид ліцензії та способи використання твору, може бути виключним або невиключним. Договір авторського замовлення є поширеним і включає в себе умови створення твору, винагороди, способи використання та інші деталі.

Немайнові права на фотографічний твір завжди належать фотографу. Майнові права включають виключне право на використання твору та заборону або дозвіл іншим особам його використовувати. Цивільне законодавство визначає, що ці права належать фотографу і замовнику спільно, якщо не домовлено інакше. Для зміни умов необхідно

укласти договір, що визначає належність майнових прав, їх територію та строки дії. Фотограф може залишити за собою певні права, наприклад, використовувати фото в портфоліо, тоді як замовник може заборонити будь-яке використання твору автором. Закон "Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні" від 2021 року змінив ЦК України, закріпивши майнові права на замовника, якщо не встановлено інше в договорі.

Договір про створення твору на замовлення з правом його використання замовником не має жорстких рамок, і сторони вільні у виборі поділу майнових авторських прав. Згідно з Законом України «Про авторське право та суміжні права», авторське право на твір виникає внаслідок його створення. Замовник набуває майнові права інтелектуальної власності на твір після його створення, якщо інше не встановлено договором. Оприлюднення твору залежить від автора, і замовник може отримати права лише після виплати винагороди. Сторони можуть назвати документ про передачу прав будь-як, але він повинен містити всі істотні умови і підтверджувати волевиявлення автора.

Зазвичай учасниками зйомки є фотограф та модель, також певне агентство може брати участь у процесі створення фотографічного твору. Фотограф, модель чи обидва можуть перебувати у трудових відносинах з агентством.

Якщо фотограф перебуває у трудових відносинах з агентством, створюється службовий твір. Особисті немайнові права будуть належати фотографу як автору фотографічного твору (ч. 1 ст. 429 ЦК України, ст. 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права») [5; 6].

Враховуючи останні зміни до ст. 16 Закону України «Про авторське право та суміжні права», які були внесені у зв'язку з набранням чинності Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» (набрав чинності 14.08.2021), майнові права інтелектуальної власності на службовий твір належать працівникові та роботодавцю спільно, якщо інше не встановлено договором [9].

Якщо фотограф співпрацює з агентством, особисті немайнові права залишаються за автором, а майнові права належать агентству згідно з договором. У разі використання послуг агентства для моделей, фотограф отримує авторські права, а агентство та моделі – винагороду. Якщо моделі вносять творчий внесок, необхідна угода про порядок використання майнових прав, передбачаючи, що частина цих прав належить агентству. Для

захисту прав фотографу потрібно укласти угоди з усіма учасниками процесу. Модель стає співавтором лише за умови відображення її творчого внеску в результаті.

О. Утіліна зазначає, що якщо модель лише виконує технічну роботу, у неї можуть виникати суміжні права, але законодавство України не визнає модель виконавцем фотографічного твору. Модель отримує винагороду за технічну роботу за трудовими або цивільно-правовими договорами [11, с.44-50].

Л. Тимофієнко вказує, що фотографічний твір – це синтетичний продукт, де сценариста і режисера можна вважати співавторами, а технічний персонал – ні. На практиці фотографи і моделі використовують model release, що дає фотографу право на публікацію, продаж, зміну та демонстрацію твору [10, с.12-18].

Зазвичай, реліз містить такі дані: прізвище, ім'я та контактні дані фотографа, моделі та свідка; дата проведення зйомки; фото моделі; опис фото; сканована копія паспорта моделі [1].

Також популярним є вид модельного релізу TPF (time for print). У такому разі працює механізм «послуга за послугу»: фотограф після зйомки віддає моделі певну кількість вже надрукованих фото на безоплатній основі за позування [2]. Якщо фотограф віддає фото-

графії на CD, тобто без друку, такий вид буде називатися TRCD (time for CD).

На відміну від стандартного модельного релізу, де чітко визначені умови, при TPF (популярно в Інтернеті) фотограф та модель самі визначають умови, на яких відбуватиметься зйомка. Це може бути: хто несе відповідальність за вибір місця, де відбуватиметься зйомка; хто організовує прокат спорядження; хто відповідає за гардероб та макіяж; можливість фотографа розміщувати фото в мережі Інтернет тощо.

Висновки. Щоб отримати авторські права на фотографію, потрібно встановити наявність творчого елемента, який відображає індивідуальність автора. Реєстрація авторського права, згідно з українським законодавством, надає офіційне підтвердження авторства і може бути корисною у судових спорах. Проте захист фотографій в Інтернеті ускладнений через можливість швидкого копіювання та розповсюдження без згоди автора, що створює труднощі для правового переслідування порушників. Для захисту авторських прав у цифрову епоху автори можуть використовувати цифрові водяні знаки, моніторингові програми та співпрацю з організаціями, що захищають авторські права в мережі.

Література:

1. Heller D. Digital Photographer's Guide to Model Releases: Making the Best Business Decisions with Your Photos of People, Places and Things. Wiley & Sons, Incorporated, John, 2010. 279 p.
2. McDowd S. Modeling Terms & FAQ: What does TFP stand for in modeling?. ModelMentors.com. URL: <http://modelmentors.com/what-does-tfp-mean-in-modeling>.
3. Будка Р. В. Правова охорона авторського права і суміжних прав у Чеській Республіці та досвід України. Часопис Київського університету права. № 3. 2020.
4. Кирилюк А. В. Учасники процесу створення фотографії. Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє : матер. Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.). У 2-х т. Т. 2. відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса: Гельветика, 2017.
5. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 05.06.2024).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 19 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 05.06.2024).
7. Кулініч О. О. Авторське право на фотографічні твори та право фізичної особи на власне зображення: визначення напрямків наукового дослідження. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2012. Т. 1.
8. Омельчук К. До питання про авторські права на фотографію. Право України. 2003. № 4.
9. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Закон України від 15.07.2021 р. № 1667-IX : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (дата звернення: 05.06.2024).
10. Тимофієнко Л. Правова охорона фотографічних творів. Інтелектуальна власність. 2002. № 6.
11. Улітіна О. Співавторство при створенні фотографічного твору. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2017. 6 (98).
12. Цивільний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.